

Наталія Петрошук

кандидат педагогічних наук,
доцент Київського університету імені Бориса Грінченка
e-mail: n.petroshchuk@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-0906-0603

Оксана Матвійчук

кандидат педагогічних наук,
доцент Київського університету імені Бориса Грінченка,
науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів
ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського
e-mail: osvita-teka@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8555-3645

Лариса Карчина

методист Комунального позашкільного навчального закладу
«Київська Мала академія наук учнівської молоді»
e-mail: man@man.gov.ua
ORCID ID: 0000-0002-9212-905X

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ (за матеріалами соціологічного дослідження)

У статті досліджено етапи становлення дистанційного навчання в Україні з позиції забезпечення неперервності освіти на випадок надзвичайних ситуацій. Здійснено аналіз законодавчої бази становлення дистанційного навчання. Встановлено, що головним завданням дистанційного навчання є розвиток творчих та інтелектуальних здібностей дитини за допомогою відкритого й вільного використання всіх освітніх ресурсів і програм, включно з наявними в інтернеті. Визначено переваги дистанційної форми навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які полягають в інтенсивному оновленні знань, що здобуваються зі світових інформаційних ресурсів, розширюють поле діяльності вчителя (незалежно від місцезнаходження усіх суб'єктів навчального процесу), розвивають пізнавальні інтереси, сприяють формуванню професійної орієнтації учнів, оволодінню методами наукових досліджень. Розроблено анкети для виявлення ставлення українських учнів та їхніх батьків до дистанційного навчання як альтернативи очній формі навчання під час пандемії. Проведено соціологічне дослідження організації дистанційного навчання у школах та зібрано дані щодо проблем і викликів, з якими стикалися учні та їхні батьки під час навчання онлайн. Виокремлено основні чинники дистанційного навчання, зокрема гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання. Зроблено висновок, що дистанційне навчання виявилось для учнів комфортним за рахунок більшої кількості вільного часу та менш напруженого розкладу, натомість батьки вбачали перевагу дистанційного навчання в економії часу на дорогу до/зі школи. Найбільшими проблемами виявилися складність у навчанні без пояснень і допомоги викладачів та брак живого спілкування. Визначено перспективи щодо застосування елементів дистанційної навчання для подальшого розвитку

української шкільної системи.

Ключові слова: становлення, дистанційне навчання, навчальний процес, заклади освіти, пандемія, соціологічне дослідження.

Постановка проблеми: У зв'язку з епідемією COVID-19 весь світ, у тому числі й Україна, був змушений прийняти певні зміни та обмеження задля збереження життя й здоров'я людей. Пандемія та запровадження жорсткого карантину не пройшли безслідно для сфери освіти: навчальні заклади шукали альтернативу очній формі здобуття освіти, яка б забезпечила продовження для учнів навчального процесу. І такою альтернативою стало дистанційне навчання, яке в сучасному розумінні сформувалося порівняно нещодавно, і тому, враховуючи цю новизну, орієнтується на передовий методичний досвід, акумульований різними освітніми інституціями світового простору, на застосовування новітніх і оперативних педагогічних технологій, що відгукуються на запити сучасної освіти та соціуму в цілому. Наукові праці містять велику кількість визначень поняття «дистанційне навчання», що свідчить про диверсифікацію підходів до його розуміння. Думки фахівців-практиків і батьків щодо результативності такої форми навчання різняться: одні вважають, що дистанційне навчання розширює можливості здобуття освіти, інші переконані, що така альтернатива ніколи не замінить очного формату. З метою отримання достовірних даних і фактів про дистанційне навчання, порівняння бачення освітнього процесу на карантині очима дітей і їхніх батьків було використано методи соціологічного дослідження (анкетування, спостереження). Вважаємо, що результати цього дослідження можуть відіграти важливу роль у модернізації та удосконаленні дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню проблем з питань розвитку дистанційного навчання присвячено праці науковців В.Бикова, В.Кухаренко, В.Бондаренко, І.Блощинського, Н.Бендерець, І.Воротнікової, І.Смалюк, Н.Морзе, К.Ярошук, Є.Полата, Г.Шиліної, С.Івашньої, Н.Дикої, К.Линьова, О.Хмелевої-Токаревої, М.Войцехівського [1;3;4;5; 6; 7; 8; 13; 16; 19; 26; 28]. Досить детально проблеми становлення дистанційного навчання в Україні висвітлено у монографії В.Кухаренка і В.Бондаренка «Екстрене дистанційне навчання в Україні» [13]. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі досить детально у своїй статті проаналізував І.Блощинський [1]. Значну увагу практичним питанням впровадження дистанційного навчання в заклади загальної середньої освіти приділено науковими працівниками та співробітниками Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка у підготовлених та оприлюднених порадиниках «Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. З досвіду роботи освітян міста Києва», «Дистанційне та змішане навчання в школі» [4;5;6]. І хоча дистанційна система навчання перебуває в центрі уваги наукових кіл, ставлення до суті такого навчання учнів, педагогів, батьків шляхом соціологічного дослідження залишається не повною мірою вивченим.

Мета статті – висвітлення проблем становлення дистанційного навчання в сучасній українській школі, визначених за матеріалами соціологічного дослідження, а також прогнозування впливу дистанційного навчання на подальший розвиток української системи освіти.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій від тих, хто навчає, до тих, хто навчається. Як визначено в наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [21]. На думку науковця І.Блощинського, дистанційне навчання розглядається як ефективний засіб забезпечення неперервності освіти, шлях до її демократизації, гуманізації та варіативності [1]. Спочатку українські заклади загальної середньої освіти почали організовувати цю форму навчання для учнів, які виявили бажання навчатися дистанційно, а також для дітей, які через різні життєві обставини не можуть регулярно відвідувати навчальний заклад. Поряд із загальноосвітніми навчальними закладами, що дають можливість перевестися на дистанційну форму здобуття освіти, з'явилося кілька навчальних закладів, які організували свій освітній процес виключно за рахунок дистанційного навчання – так звані онлайн-школи.

Одним із перших нормативно-правових актів, що посприяв становленню та розвитку дистанційного навчання в Україні як однієї з форм здобуття загальної середньої освіти, можна вважати Програму розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 рр., яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2003 №1494 [20]. Це було зумовлено стрімким розвитком інформаційно-комунікативних (цифрових) технологій, а також потребою у модернізації української системи освіти з орієнтацією на світовий прогрес [23]. Наступним кроком до становлення дистанційного навчання як однієї з форм здобуття освіти та його подальшого розвитку й поширення став наказ МОН від 21.01.2004 № 40 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». Відповідно до цього Положення дистанційне навчання в Україні реалізувалося через систему дистанційного навчання – частину системи освіти України [22]. У 2013 р. наказ № 40 втратив чинність на підставі наказу Міністерства освіти і науки від 25.04.2013 № 466, яким було затверджено нове Положення про дистанційне навчання у зв'язку із розширенням можливостей сучасних технологій [3]. Перевагами дистанційного навчання визначено навчання у зручний час, самостійність у виборі матеріалів, розвиток цифрової компетентності та критичного мислення. Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020) лише посилили актуальність становлення дистанційної освіти в Україні [24; 25]. Детально про сутність, переваги та перспективи впровадження дистанційної освіти протягом останніх років йдеться в рекомендаційному бібліографічному списку літератури, який уклала Л. Самчук, науковець ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського [8].

У Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 визначено механізм використання технологій дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами в закладах загальної середньої освіти [3]. Згідно із зазначеним Положенням технології дистанційного навчання під час організації

здобуття освіти за різними формами можуть використовуватися для:

- 1) забезпечення вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) або їх окремих тем, впровадження профільного навчання;
- 2) забезпечення проведення окремих навчальних занять і консультацій, оцінювання результатів навчання учнів;
- 3) забезпечення проведення додаткових індивідуальних та/або групових консультацій та/або занять для учнів із навчальних предметів, з яких проводиться державна підсумкова атестація;
- 4) реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів відповідно до їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду;
- 5) забезпечення освітнього процесу під час надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження, карантину, інших обставин, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти [3].

Відповідно до Положення можна виокремити такі особливості дистанційної форми навчання:

- навчальний процес здійснюється за освітньою програмою закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), однак за потреби може бути складено індивідуальний навчальний план;
- дистанційне навчання передбачає як індивідуальні завдання, так і групову роботу учнів;
- для забезпечення ефективності та якості освітнього процесу навчання відбувається в синхронному та асинхронному режимах (синхронний режим полягає у взаємодії учасників навчального процесу в реальному часі за рахунок використання ними аудіо- та відеоконференцій або їх одночасного перебування в електронному освітньому середовищі; асинхронний режим реалізується через взаємодію учасників навчального процесу із затримкою в часі за рахунок використання соціальних мереж, електронної пошти, освітніх платформ та ін.);
- не менш ніж 30% годин, запланованих на вивчення навчальної дисципліни, має передбачатися в синхронному режимі;
- дистанційне навчання може бути організовано лише за відсутності в учня медичних протипоказань до роботи з електронними технічними засобами;
- батьки несуть відповідальність за участь дитини в освітньому процесі, у разі відсутності дитини у навчальному процесі протягом 10 днів з нез'ясованих причин навчальний заклад має проінформувати про це службу у справах дітей.

За даними Міністерства освіти і науки України, у нашій державі функціонує 180 навчальних закладів, які дають учням можливість обрати для себе дистанційну форму навчання [27]. Кілька навчальних закладів з цього переліку існують виключно як дистанційні школи (онлайн-школи), зокрема «Центр освіти Оптіма» та «Центр дистанційної освіти «Джерело»[2;18]. Ці навчальні заклади уможливають комфортне здобування учнями освіти незалежно від місця їх перебування та зайнятості в інших сферах діяльності. У цьому полягає безперечна перевага освітніх закладів, які організують для учнів дистанційне навчання. Здобувати освіту в таких школах можуть:

- діти, які проживають/проживали на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей чи в анексованому Криму;
- діти, які проживають у віддаленій місцевості, маленьких населених пунктах, селах;

- діти з особливими освітніми потребами;
- діти, які не можуть постійно відвідувати шкільні заняття у зв'язку із систематичними заняттями певним видом спорту або мистецтва та участю у змаганнях;
- діти, які часто хворіють;
- діти, які проживають за кордоном [3].

Щоб діти, які тимчасово чи постійно проживають поза межами нашої держави, могли здобути українську початкову, базову та повну середню освіту і отримати документ державного зразка, у 2007 р. було створено Міжнародну українську школу (МУШ)[15]. За основу своєї діяльності школа обрала саме дистанційну форму навчання (у МУШ також можна навчатися за екстернатною формою), оскільки це є найбільш оптимальним варіантом для процесу здобуття освіти, що поєднує доступність, універсальність і комфорт. Серед недоліків дистанційного навчання – не завжди належна організація навчання та низька мотивація учнів, особливо молодших класів.

Карантинні умови та протиепідеміологічні заходи унеможливили продовження у закладах загальної середньої освіти навчального процесу в очній формі, тому дистанційне навчання тимчасово стало основною формою здобуття освіти в усій країні. Адміністрація ЗЗСО, вчителі, учні та їхні батьки стикнулися з великою кількістю проблем, пов'язаних із пошуками альтернативної форми здобуття освіти, що могла б замінити класичні шкільні заняття на час пандемії, зокрема:

- не в усіх учасників навчального процесу є вільний доступ до мережі інтернет та технічні засоби для дистанційного навчання;
- електронні освітні платформи досить швидко перенавантажуються;
- динаміці освітнього процесу заважають збої мережі інтернет, соціальних мереж і допоміжних програм, а також проблеми з технічними засобами;
- не всі учасники навчального процесу володіють достатнім рівнем знань і досвідом роботи з сучасною технікою;
- викладачі не мають змоги контролювати та координувати роботу учнів протягом всього часу навчання.

Налагодження роботи шкіл у новому форматі перетворилося на пошук кращого рішення методом спроб і помилок [4;5;11;12]. Проте, незважаючи на труднощі, пов'язані з впровадженням дистанційного навчання на період локдауну, новий формат школи виявився корисним досвідом для учнів і продемонстрував свої переваги. Такі висновки зроблено за результатами анонімного соціологічного онлайн-опитування, проведеного з метою з'ясування переваг і недоліків дистанційного навчання. У розробленні анкет ми послуговувалися методичними рекомендаціями дослідниці Т.О. Лукіної [14]. Було створено дві окремі анкети для учнів і для батьків, у яких пропонувалося вісім запитань стосовно вражень від дистанційного навчання. У п'яти питаннях респонденти мали обрати одну відповідь серед запропонованих варіантів, у трьох інших – можна було обрати кілька тверджень. Респонденти мали можливість надати власну відповідь, записавши її у варіант «Інше».

Анкети створено за допомогою Google Forms, для достовірності результатів опитування пропонувалося заповнити форму лише один раз з одного зареєстрованого акаунта.

Платформою для проведення опитування обрано соціальні мережі з міркувань безпеки під час пандемії, а також для залучення широкої аудиторії. За

результатами анкетування отримано 225 заповнених анкет.

Проведене анкетування є:

- суцільним, оскільки опитування проводилося серед усіх бажаючих учасників освітнього процесу без винятків;
- прямим, оскільки всі респонденти особисто заповнювали свої анкети;
- заочним, оскільки платформою для проведення опитування ми обрали соціальні мережі.

В анкетуванні взяли участь школярі 1-11 класів та батьки дітей різного шкільного віку. За підсумками анкетування учнів отримано такі результати:

- 49% учнів відповіли, що під час дистанційного навчання їм довелося самостійно опановувати новий матеріал за підручниками, 45% вивчали нові теми на уроках, які транслювалися на телебаченні «Всеукраїнською школою онлайн», 39,6% повідомляють, що їхні вчителі регулярно проводили онлайн-уроки;
- 55% учнів відповіли, що на дистанційному навчанні домашніх завдань було більше, ніж зазвичай, 31,5% – стільки ж, як під час навчання в школі, 9,4% - менше, ніж зазвичай;
- 58,4% учнів відповіли, що під час навчання онлайн вони постійно виконували тести, самостійні та контрольні роботи, 36,2% повідомили, що таких робіт було небагато, 2% учнів – що подібних завдань не було;
- у 55,7% учнів за час дистанційного навчання підвищили свою успішність у 31,5% - не рівень якості навчання не змінився, у 10,7% – погіршилися;
- 55,7% учнів відповіли, що їм було досить легко навчатися онлайн, 38,3% – важко.

На основі анкетування батьків виявлено такі результати:

- 55,3% батьків відповіли, що вчителі регулярно проводили онлайн-уроки, 51,3% – що дітям доводилося самостійно опановувати новий матеріал за підручниками, 27,6% батьків повідомили, що їхні діти навчалися на уроках, які транслювалися на телебаченні «Всеукраїнською школою онлайн»;
- 46,1% батьків відповіли, що домашніх завдань було більше, ніж зазвичай, 38,2% – стільки ж, як під час навчання в школі, 10,5% – менше, ніж зазвичай;
- 61,8% батьків повідомили, що під час навчання онлайн діти постійно виконували тести, самостійні та контрольні роботи, 36,8% відповіли що таких робіт було небагато, 1,3% – що подібних завдань не було;
- 39,5% батьків відповіли, що успішність дітей за час дистанційного навчання не змінилася, 35,5% повідомили, що оцінювальні бали успішності дітей стали кращими, 18,4% – гіршими;
- 59,2% батьків відповіли, що дітям було важко навчатися онлайн, 28,9% – досить легко.

Аналізуючи відповіді респондентів, можна констатувати, що дистанційна форма гарантувала дітям безпечне продовження навчання, вона створила умови для розвитку в учнів навичок використання різноманітних ресурсів під час опановування нового матеріалу, впровадила нові формати виконання навчальних робіт (домашніх завдань, тестувань, контролів і т.д.) та взаємодії викладачів з учнями. Істотною перевагою дистанційної освіти стала гнучкість часу, місця, темпу і траєкторії навчання. Дистанційне навчання дало змогу значно більшою мірою застосовувати для освітнього процесу різноманітні ресурси та сучасні технічні можливості, що позитивно сприймалось учнями; а поєднання синхронного й

асинхронного режимів забезпечило гнучкість розкладу, різноплановість освітнього процесу та збалансованість навантажень. Дистанційне навчання в різних закладах освіти організовано за допомогою використання різних онлайн-середовищ, сервісів та платформ: Google+, Facebook, Viber, Telegram, FB Messenger, Google Class, Zoom, Google Meet, Google Forms та інші.

Як зазначає дослідниця І.Воротникова, під час впровадження онлайн-навчання в різних освітніх закладах стало зрозуміло, що вибір моделі організації безпосередньо залежить від досвіду роботи учасників освітнього процесу з комп'ютерною технікою та інформаційними технологіями, а також від рівня мотивації учнів і готовності вчителів до опановування новими методами викладання [6].

На основі аналізу результатів анкетування можна зробити висновок, що незважаючи на проведені вчителями шкіл онлайн-уроків та трансляції уроків на телебаченні, значні обсяги нового навчального матеріалу учням довелося опрацьовувати самостійно. Натомість домашніх завдань у дистанційному форматі виконувалося учнями переважно більше, ніж під час очної форми здобуття освіти. Більшість респондентів також повідомили, що під час онлайн-навчання постійно пропонувалися різноманітні тестові й контрольні роботи. Однак попри труднощі, з якими стикалися учні в процесі дистанційного навчання, оцінювальні бали більшості опитаних школярів були вищими; на думку батьків, успішність дітей переважно не змінилась або навіть покращилась. Більша половина учнів повідомила, що їм було досить легко навчатися дистанційно, проте, на думку батьків, для більшості дітей навчання онлайн все-таки виявилось важким випробуванням.

Результати анкетування показали, що 70,5% учнів вважають дистанційне навчання комфортним, 62,4% поділяють думку щодо збільшення у цей період часу на відпочинок, хобі, підготовку до іспитів тощо, 57,7% обрали перевагою набагато вільніший розклад занять, 54,4% були задоволені тим, що їм не потрібно витратити час на дорогу до/зі школи, 40,9% сподобалося, що під час навчання онлайн більшість завдань можна виконувати на комп'ютері, ноутбучі і т.ін., 3,5% не вбачають жодних переваг у дистанційному навчанні.

Серед недоліків дистанційного навчання 59,8% учнів зазначили, що без пояснень і допомоги вчителів навчатися складніше, 52,3% суттєвим недоліком вважають брак живого спілкування, 34,9% відчували дискомфорт через те, що техніка часто підводила їх у найбільш відповідальний момент, 24,8% вважають, що шкільна програма не пристосована до такої форми навчання, на думку 16,1%, і вчителям, і учням не вистачає навичок роботи з технікою, 3,5% не вбачають у дистанційному навчанні жодних недоліків.

За результатами опитування батьків виявлено, що 46,1% вбачають перевагу навчання онлайн у відсутності витрат часу на дорогу до/зі школи, 32,9% акцентували увагу на вільнішому розкладі занять, 25% вважають, що дітям комфортно навчатися вдома, 22,4% задоволені тим, що більшість завдань можна виконувати на комп'ютері, ноутбучі і т.ін., 19,5% не вбачають жодних переваг у дистанційному навчанні, на думку 15,8% батьків, під час навчання онлайн у дітей з'являється більше часу на відпочинок, хобі, підготовку до іспитів.

Серед недоліків дистанційного навчання 71,1% батьків зазначили, що дітям бракує живого спілкування з ровесниками, 59,2% вважають, що шкільна програма не пристосована до такої форми навчання, 47,4% поділяють думку, що робота

вчителя з учнями є ефективною тільки наживо, 46,1% не задоволені тим, що, навчаючись онлайн, дитина весь час сидить перед екраном, 36,8% вбачають проблему в тому, що вчителям і дітям бракує навичок роботи з технікою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Установлено, що сьогодні існує велика кількість визначень поняття «дистанційне навчання». На нашу думку, його можна трактувати як інноваційну форму навчання з певними особливостями, яку можна застосовувати у всіх видах освітньої практики, забезпечуючи при цьому розвиток творчої та особистісної складової освітнього процесу. Упродовж останніх двох десятиліть дистанційне навчання розвивається в нашій державі на основі нормативної бази, розробленої Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України, яка періодично оновлюється з метою модернізації та відповідності сучасним потребам школярів.

Внаслідок поширення на території України епідемії COVID-19 дистанційне навчання набуло нового значення для української системи освіти, адже стало єдиною альтернативою очній формі здобуття освіти, що могла б забезпечити учням продовження навчального процесу за планом шкільної програми в умовах карантину. Такі зміни стали складним випробуванням для українських закладів освіти, педагогічних працівників, школярів та їхніх батьків. В учнів та батьків немає єдиної думки щодо того, наскільки вдало дистанційна форма навчання замінила очну, однак у процесі проведеного соціологічного дослідження респонденти наголосили на цінному досвіді та важливості формування нових корисних навичок. Результати анкетування та спостереження підтверджують частково позитивне ставлення учнів і батьків до дистанційного навчання, вважають його перспективною формою, звертають увагу на необхідність поліпшення організації такого навчання. Проте значний відсоток респондентів сприймають дистанційну форму здобуття освіти виключно як альтернативу очній формі на час карантину.

Попри проблеми і труднощі, з якими довелося зіткнутися учасникам освітнього процесу, навчання онлайн дало можливість освітній сфері держави продовжити навчальний процес з дотриманням умов карантину та протиепідеміологічних заходів. Оскільки чимало учасників освітнього процесу відкрили для себе переваги дистанційного навчання, то у майбутньому певні елементи навчання онлайн можуть відіграти важливу роль у модернізації та удосконаленні очної форми здобуття освіти.

Перспективою подальших досліджень є розроблення інструментарію оцінювання знань учнів та пошук шляхів їх мотивації в умовах дистанційного навчання, що забезпечує реалізацію індивідуального підходу в освіті.

Список використаних джерел

1. Блощинський І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* : електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2015. Вип. 3. С. 24–29.
2. Власенко В. Директор Центру дистанційної освіти Олена Кузьменко: «Якось дитина сказала мені: «Я боюся слова «учитель». *Урядовий кур'єр*. 2018. 27 лют. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yakos-ditina-skazala-meni-ya-boyusya-slova-vchitel> (дата звернення: 28.08.2021).
3. Деякі питання організації дистанційного навчання : наказ МОН України від

08.09.2020 р. № 1115. *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0941-20> (дата звернення: 20.08.2021).

4. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. / упоряд.: І. П. Воротникова, Н. В. Чайковська ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2020. 456 с.

5. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: Порадник II. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / упоряд.: С. В. Івашнєва, Н. М. Дика, К. О. Линьов, О. В. Хмелева-Токарева, І. П. Воротникова ; за заг. ред. М. Ф. Войцехівського, С. В. Івашнєвої, О. Г. Фіданян ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2021. 420с.

6. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник / упоряд. І. П. Воротникова ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2020. 48 с.

7. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : матеріали міжвуз. вебінару (м. Вінниця, 31 берез. 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с.

8. Концепція діяльності з надання освітньої послуги у сфері загальної середньої освіти (надання базової загальної середньої освіти, надання повної загальної середньої освіти) приватного навчального закладу «Центр освіти Оптіма». URL: <https://optima.school> (дата звернення: 28.08.2020).

9. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року : постанова МОН України від 20 груд. 2000 р. / Укр. ін-т інформ. технологій в освіті. Київ, 2000. URL: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/> (дата звернення: 27.08.2021).

10. Корольчук М. Дистанційне навчання: за і проти. URL: <https://learning.ua/blog/201810/dystantsiine-navchannia-za-i-proty> (дата звернення: 27.08.2021).

11. Косянчук І. Які недоліки має дистанційне навчання? *Погляд: інформаційна агенція* : веб-сайт. URL: <https://www.poglyad.tv/yaki-nedoliky-maye-dystantsijne-navchannya> (дата звернення: 27.08.2021).

12. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні : кол. монографія / Нац. техн. ун-т «Харківський політехнічний інститут». Харків : Міська друкарня, 2020. 409 с.

13. Лукіна Т. О. Технологія розробки анкет для моніторингових досліджень освітніх проблем : метод. рек. / Миколаїв. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Миколаїв : ОППЮ, 2012. 32 с.

14. Міжнародна українська школа. URL: <https://uis.org.ua> (дата звернення: 28.08.2021).

15. Морзе Н. В., Глазунова О. Г. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання. *Інформ. технології в освіті*. 2009. № 4. С. 63–75.

16. Організація дистанційного навчання в школі: метод. рек. / упоряд.: І. Коберник, З. Звиняцьківська ; МОН України. Київ, 2020. 71 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodic_hni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf (дата звернення: 28.08.2021).

17. Освітня програма приватного закладу загальної середньої освіти ТОВ «Центр дистанційної освіти «Джерело» на 2019-2020 навчальний рік. URL: <https://cdo.org.ua> (дата звернення: 28.08.2021).

18. Полат Є. С. Педагогічні технології дистанційного навчання. Москва : Академія, 2006. 209 с.

19. Про затвердження заходів щодо реалізації Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004 – 2006 роки : наказ МОН України від 04.12.2003 р. № 802. *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0802290-03> (дата звернення: 02.09.2021).

20. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ МОН України від 25.04.2013 р. № 466. *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0703-13> (дата звернення: 02.09.2021).

21. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ МОН України від 21.01.2004 р. № 40. *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0464-04> (дата звернення: 02.09.2021).
22. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2003 р. № 1494. *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1494-2003-п> (дата звернення: 02.09.2021).
23. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 30.08.2021).
24. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 4663-IX. (від 13.07.2020 р. № 764-IX). *Законодавство України* : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 30.08.2021).
25. Рубан Л. М. Альтернативні форми навчання в Україні (зарубіжний досвід). *Порівн. пед. студії*. 2013. № 2–3. С. 69–74. URL: <http://pps.udpu.edu.ua/article/view/41178> (дата звернення: 27.08.2021).
26. Самчук Л. І. Дистанційна освіта: сутність, переваги та перспективи впровадження: рек. бібліогр. список. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. портал. Київ, 2016. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/06/idex_5_39.pdf (дата звернення: 28.08.2020).
27. Школи для дистанційного навчання. *МОН України* : офіц. вебпортал. Київ, 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/zhitelyam-donbasu-ta-krimu/uchnyam-ta-vipusknikam/shkoli-yaki-zdijsnyuyut-navchannya-uchniv-iz-krimu-ta-donbasu/shkoli-dlya-distancijnogo-navchannya> (дата звернення: 02.09.2021).
28. Ярошук К. І. Особливості організації дистанційного навчання учнів старших класів з використанням інформаційно-комунікативних технологій. *Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки* / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2015. Вип. 125. С. 124–127.

References

1. Bloschynskiy I. G. (2015). Sutnist ta zmist poniattia «dystantsiine navchannia» v zarubizhnii ta vitchyzniani naukovii literaturi. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 3, 24-29. [in Ukrainian].
2. Vlasenko V. (2018, February 27). Dyrektor Tsentru dystantsiinoi osvity Olena KUZMENKO: «Iakos dytyna skazala meni: «Ia boisia slova «uchytel». *Uriadovy kurier* : Hazeta Kabinetu Ministriv Ukrainy. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yakos-ditina-skazala-meni-ya-boyusya-slova-vchitel>. [in Ukrainian].
3. Ministry of Education and Science of Ukraine (2020, September 8). *Deiaki pytannia orhanizatsii dystantsiinoho navchannia: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №1115: zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 28.09.2020 r. №941/35224*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0941-20>. [in Ukrainian].
4. Vorotnykova, I.P. & Chaikovska N.V. (Comps.) (2020). *Dystantsiine navchannia: vyklyky, rezultaty ta perspektyvy. Poradnyk. Z dosvidu roboty osvitan mista Kyieva: navchalno-metodychni posibnyk*: Kyiv: Kyivskiy universytet im. B. Hrinchenka. [in Ukrainian].
5. Ivashnova, S.V., Dyka, N.M., Lynov, K.O., Khmelieva-Tokarieva, O.V. & Vorotnykova, I.P. (Comps.). (2021) *Dystantsiine navchannia: vyklyky, rezultaty ta perspektyvy: Poradnyk II. Z dosvidu roboty osvitan mista Kyieva: navchalno-metodychni posibnyk*: Kyiv: Kyivskiy universytet im. B. Hrinchenka. [in Ukrainian].
6. Vorotnykova, I.P. (Comp.) (2020). *Dystantsiine ta zmishane navchannia v shkoli. Putivnyk*. Kyiv: Kyivskiy universytet im. B. Hrinchenka. [in Ukrainian].

7. Lishchynska, L.B. (Ed.). (2017). *Dystantsiine navchannia yak suchasna osvitiina tekhnolohiia: materialy mizhvuzivskoho vebinaru* (m. Vinnytsia, 31 bereznia 2017 r.). Vinnytsia. [in Ukrainian].
8. *Kontsepsiia diialnosti z nadannia osvitoi posluhy u sferi zahalnoi serednoi osvity (nadannia bazovoi zahalnoi serednoi osvity, nadannia povnoi zahalnoi serednoi osvity) pryvatnoho navchalnoho zakladu «Tsentri osvity Optima»*. (n. d.). <https://optima.school/img/content/docs/concept.pdf> (accessed date: 28.08.2020). [in Ukrainian]
9. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2000, December 20). *Kontsepsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini roku: Postanova vid 20 hrudnia 2000*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/>. [in Ukrainian].
10. Korolchuk, M. (2018). *Dystantsiine navchannia: za i proty*. <https://learning.ua/blog/201810/dystantsiine-navchannia-za-i-proty> (accessed date: 27.08.2021).
11. Kosianchuk, I. (2020). *Yaki nedoliky maie dystantsiine navchannia?* <https://www.poglyad.tv/yaki-nedoliky-maye-dystantsijne-navchannya> (accessed date: 27.08.2021).
12. Kukharenko, V.M. & Bondarenko, V.V. (2020). *Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini: Monohrafiia*. Kharkiv: Miska drukarnia. [in Ukrainian].
13. Lukina, T. O. (2012). *Tekhnolohiia rozrobky anket dlia monitorynhovykh doslidzhen osvity problem: metodychni rekomendatsii*. Mykolaiv: OIPPO. [in Ukrainian].
14. *Mizhnarodna ukrainska shkola*. <https://uis.org.ua> (accessed date: 28.08.2021). [in Ukrainian].
15. Morze, N. V. & Hlazunova, O. H. (2009). Kryterii yakosti elektronnykh navchalnykh kursiv, rozroblenykh na bazi platform dystantsiinoho navchannia. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*, 4, 63–75. [in Ukrainian].
16. *Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia v shkoli: metodychni rekomendatsii*. (2020). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodychni%20recomendazii/2020/metodychni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>. [in Ukrainian].
17. *Osvitnia prohrama pryvatnoho zakladu zahalnoi serednoi osvity TOV «Tsentri dystantsiinoi osvity «Dzherelo» na 2019-2020 navchalnyi rik*. (2019). <https://cdo.org.ua> (accessed date: 28.08.2021). [in Ukrainian].
18. Polat, Ye. S. (2006). *Pedagogicheskie tekhnologii distantsionnogo obucheniya: uchebnoe posobie dlya vuzov*. Akademiia. [in Russian].
19. Ministry of Education and Science of Ukraine (2003, December 4). *Pro zatverdzhennia zakhodiv shchodo realizatsii Prohramy rozvytku systemy dystantsiinoho navchannia na 2004 - 2006 roky: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, №802*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0802290-03> (accessed date: 02.09.2021). [in Ukrainian].
20. Ministry of Education and Science of Ukraine (2013, April 30). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, №466: zareiestrovano v Ministerstvi yustytsii Ukrainy 30.04 2013 r. za № 703/23235*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0703-13> (accessed date: 02.09.2021). [in Ukrainian].
21. Ministry of Education and Science of Ukraine (2004, April 9). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, № 40: zareiestrovano v Ministerstvi yustytsii Ukrainy 9.04.2004 r. № 464/9063*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0464-04> (accessed date: 02.09.2021). [in Ukrainian].
22. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003, September 23). *Pro zatverdzhennia Prohramy rozvytku systemy dystantsiinoho navchannia na 2004-2006 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, №1494*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1494-2003-p> (accessed date: 02.09.2021). [in Ukrainian].
23. Verkhovna Rada of Ukraine (2017, September 5). *Pro osvitu: Law of Ukraine, № 2145-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed date: 30.08.2021). [in Ukrainian].
24. Verkhovna Rada of Ukraine (2020, January 16). *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Law of Ukraine, № 4663-IX*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (accessed date:

30.08.2021).[in Ukrainian].

25. Ruban, L. M. (2013) Alternatyvni formy navchannia v Ukraini (zarubizhnyi dosvid). *Studies in Comparative Education*, (2-3), 69–74. <http://pps.udpu.edu.ua/article/view/41178>. [in Ukrainian].

26. Samchuk, L. I. (Comp.). Dystantsiina osvita: sutnist, perevahy ta perspektyvy vprovadzhennia: rekomendatsiinyi bibliohrafichnyi spysok. http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/06/idex_5_39.pdf [in Ukrainian].

27. *Shkoly dlia dystantsiinoho navchannia* (n. d.). <https://mon.gov.ua/ua/zhitelyam-donbasu-ta-krimu/uchnyam-ta-vipuschnikam/shkoli-yaki-zdijsnyuyut-navchannya-uchniv-iz-krimu-ta-donbasu/shkoli-dlya-distancijnogo-navchannya> (accessed date: 02.09.2021). [in Ukrainian].

28. Iaroshchuk, K. I. (2015) Osoblyvosti orhanizatsii dystantsiinoho navchannia uchniv starshykh klasiv z vykorystanniam informatsiino-komunikatyvnykh tekhnolohii. *Visnuk Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo instytutu. Seriia: Pedagogichni nauky*, 125, 124–127. [in Ukrainian].

Natalia Petroshchuk

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at Borys Grinchenko Kyiv University
e-mail: n.petroshchuk@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-0906-0603

Oksana Matviichuk

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at Borys Grinchenko Kyiv University,
Researcher of the Department of Scientific and Educational Information Resources
at V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine
e-mail: osvita-teka@ukr.net
ORCID ID:0000-0002-8555-3645

Larysa Karchyna

methodologist of Kyiv Junior Academy of Sciences of Ukraine
e-mail: man@man.gov.ua
ORCID ID: 0000-0002-9212-905X

PROBLEMS OF ESTABLISHMENT OF DISTANCE LEARNING IN UKRAINE

(Based on the materials of a sociological research)

The article deals with the stages of formation of distance learning in Ukraine from the standpoint of ensuring education continuity in cases of emergency. The legal framework for establishment of distance learning has been analyzed. The development of a child's creative and intellectual abilities through open and free use of all educational resources and programs, including those available on the Internet, has been revealed as the main task of distance learning. The advantages of distance learning for pupils of secondary schools have been determined. They consist in intensive updating of knowledge acquired from the world information resources, expansion of the field of a teacher's activities (regardless of the location of all subjects of the educational process) as well as development of cognitive interests, contribution to the formation of students' professional orientation and mastering the methods of scientific research. Questionnaires have been developed to determine the attitude of the Ukrainian students and their parents to distance learning as an alternative to full-time education

during a pandemic. A sociological study of the organization of distance learning at schools was conducted and the data on the problems and challenges faced by pupils and their parents during online learning were collected. The following conclusion has been made: due to bigger amount of free time and less busy schedule, studying at home turned to be comfortable for pupils, while for their parents, first of all, the advantage of distance learning dealt with saving time on the way to / from school. The biggest problems were the difficulty to study without teachers' explanations and help and the lack of live communication.

The main factors of distance learning have been identified: in particular, the flexibility of place, time, pace and trajectory of learning. The article outlines the prospects for use of distance learning elements in the development of the Ukrainian school system in the future.

Keywords: *establishment, distance learning, educational process, educational institutions, pandemic, sociological research.*